

eerder gepubliceerd — is het Linssen beter dan zijn voorgangers gelukt om uit dit werkelijk gortdroge materiaal een leesbaar, ja boeiend relaas op te bouwen.

H. R. van Ommeren

R. van Schaik, *Walfridus van Bedum. Een duizend jaar oude Groninger overlevering* (Groningen: Wolters-Noordhoff, Bouma's Boekhuis, 1985, 164 blz., f37,50, ISBN 90 6243 039 2).

Sinds enkele jaren doet de Groningse vakgroep mediëvistiek onderzoek naar mens en milieu in de Groninger kleigebieden tijdens de middeleeuwen. R. van Schaik heeft als onderdeel van dit project een studie het licht doen zien over de heilige Walfridus van Bedum.

Uit de *Vita Walfridi*, die volgens Van Schaik omstreeks 1100 op schrift is gesteld, maar die slechts in vijftiende-eeuwse handschriften is overgeleverd, kan worden afgeleid dat Walfridus geleefd heeft in Bedum, waar hij een moerassig stuk grond heeft omgezet in cultuurland, dat hij dagelijks blootvoets ter kerke ging in de villa Groningen en dat hij bij een inval der Noormannen samen met zijn zoon Radfridus de dood heeft gevonden. De invallen der Noormannen in het noordelijke deel van ons land hebben tussen 834 en 1010 plaatsgevonden en de vroegste, nog geenszins grootschalige veenontginningen van het woudengebied ten noordoosten van de stad Groningen kunnen in de tiende, begin elfde eeuw worden geplaatst. Op grond van deze gegevens concludeert Van Schaik dat Walfridus in de tweede helft van de tiende of het begin van de elfde eeuw moet hebben geleefd.

De *Vita Walfridi* was tot dusverre vooral bekend als getuigenis in een netelige kwestie: de vraag welke kerk in de stad Groningen de oudste is: de Sint-Maartenskerk of de aan de heilige Walburga gewijde kerk. Van Schaik veronderstelt nu dat er al in de tiende eeuw twee kerken in Groningen hebben gestaan: een kerk of kapel op een oude koningshof, die in 1040 aan de bisschop van Utrecht is geschonken en vervolgens aan Walburga werd gewijd, en de Sint-Maartenskerk, waar de 'vrije Friezen', zoals Walfridus van Bedum, ter kerke gingen.

Na de dood van Walfridus verrees in Bedum een houten bedehuis, dat al spoedig door een stenen gebouw werd vervangen. Daarmee eindigen de feitelijke gegevens van de *Vita Walfridi*. Deze levensbeschrijving, waarvan de Latijnse tekst en de vertaling in het Nederlands in een bijlage zijn opgenomen, biedt echter nog meer. In het voetspoor van F. Graus plaatst Van Schaik de *Vita* in de context van de kerkelijke propaganda, die de volkscultuur in christelijke richting wilde ombuigen. Van de lekenheilige Walfridus moest een voorbeeldige werking uitgaan: van hem werd verteld dat hij bloedverwantschap niet op het eerste plan stelde en zijn optreden als vredestichter kreeg een sterk accent, hetgeen paste in de kerkelijke vredesbeweging, die in de elfde en twaalfde eeuw in het noordwesten van het Duitse Rijk was doorgedrongen. In de uit 1252 daterende Hunsinger keuren lezen wij voor het eerst over de 'Sente Waldfrethes frethe', een vrede die gedurende een etmaal tijdens de algemene gerichtsdag in Hunsingo van kracht was.

De verering van Walfridus is in de middeleeuwen beperkt gebleven tot het aartsdiakonaat Frisia van het bisdom Munster. Buiten dit gebied hebben vooral hagiografisch

geïnteresseerden aandacht aan de Groningse martelaar besteed, die dan ook een plaats kreeg in de legende-verzamelingen, zoals de nog uit Utrecht, Korsendonk en Brussel bewaard gebleven legendaria. Zestiende-eeuwse geschiedschrijvers en hagiografen als Kempius, Molanus en Rosweijde zorgden er vervolgens voor dat de kennis omtrent Walfridus niet verloren ging, zij het dat deze sterk aan legendevorming onderhevig raakte. De heilige werd aldus initiatiefnemer van dijkages en zo zou de Wolddijk ten noorden en ten westen van Bedum naar hem zijn genoemd. De grondslag voor het uitgroeien van Walfridus tot patroon van de streek was gelegd.

In het tweede gedeelte van zijn boek behandelt Van Schaik het verdere wel en wee van de Walfridusverering in Bedum. Hoe bijvoorbeeld de grote Walfriduskerk door gebrek aan belangstelling aan de slopershamer ontkwam, toen de kerkvoogdij de kerk en de toren (die dus kennelijk niet aan de burgerlijke gemeente toebehoorde, zoals elders na de Napoleontische tijd het geval was) ten verkoop op afbraak aanbood. Tegen het einde van de negentiende eeuw kreeg de Walfridusverering nieuwe impulsen. Daartoe gaf vooral *Neerlands heiligen in de middeleeuwen* van J. A. F. Kronenburg in 1889 de stoot. De lokale pers voedde de legendevorming, terwijl zowel katholieke als protestantse auteurs zich in Walfridus konden vinden; de laatsten omdat de heilige geen priester of monnik was geweest, maar een leek die als onverdachte verkondiger van het christelijke geloof kon worden gezien. Niets stond dan ook Walfridus in de weg om met wetstafel, schop en kruis op het gemeentewapen te belanden, een verhaal dat door Van Schaik smakelijk wordt verteld. Pogingen van enkele pastoors om van Walfridus een specifiek Roomse heilige te maken mislukten omdat het merendeel van de katholieken in Bedum van elders afkomstig was en zij zich niet verbonden bleken te voelen met de patroon der autoctonen. In 1950 strandde een kruistocht van de Vrienden van St. Walfridus tegen de buitenkerkelijkheid.

Mediëvisten beperken zich bij het behandelen van een heiligenleven meestal tot de vroegere tijd. Van Schaik is echter doorgegaan. In het zeer verrassende tweede gedeelte van zijn boek wordt duidelijk dat door de tijd heen vergelijkbare elementen het beeld van Walfridus hebben gedragen: vroomheid, geloofsijver, kerkpolitieke overwegingen, streekgebonden patriotisme en een onbedwingbare neiging tot 'fabulieren'. Van Schaik laat in zijn nauwgezette, uitstekend geschreven en goed gedocumenteerde uiteenzetting zien dat ook zonder de legenden de heilige Walfridus het onderwerp van een boeiend verhaal kan zijn.

M. Carasso-Kok

I. Bossuyt, *Adriaan Willaert (ca. 1490-1562). Leven en werk, stijl en genres* (Symbolae Series B, Volume III; Leuven: Universitaire Pers Leuven, 1985, 222 blz., Bf550,-, ISBN 90 6186 182 9).

In dit ook voor niet-musicologen zeer leesbare boek geeft de auteur, leerling van de Leuvense hoogleraar J. Robijns, die tevens voor een voorwoord zorgde, een tamelijk gedetailleerd overzicht van leven en werk van een der briljantste Zuidnederlandse componisten van de Renaissance. Zoals de titel aangeeft valt het boek uiteen in een biografie en een werkbespreking volgens het beproefde recept 'l'homme et l'oeuvre', zodat men van oorspronkelijkheid in opzet niet kan spreken. Niet elke lezer zal zich